

Sören Dalevi

”Den lömske Judas!”

Om bilden av Judas i *Barnens bibel*

(“The Insidious Judas”: The Portrayal of Judas in *The Children’s Bible*)

Abstract: *Barnens bibel* (The Children’s Bible) by Anne de Vries is the best-selling children’s Bible in Northern Europe, with a circulation of nearly 900,000 copies in Sweden alone. Written in a language adapted to children it came to dominate the market from the 1960s onwards, not only in Swedish homes and churches but also in schools. This study uses the narratological tools narrator and focalization to analyze how and in what way the biblical texts on Judas have been adapted to children in *Barnens bibel*. The study shows how *Barnens bibel* by changes in narration and focalization develops a strong antipathy towards Judas, and that the character of Judas has a significantly more important and expanded role in *Barnens bibel* than he has in the biblical text.

Keywords: *Barnens bibel*, *The Children’s Bible*, Anne de Vries, narratology, bible stories, kinderbibel, theology and children, religion, Judas

Barnens bibel av Anne de Vries är den mest sålda barnbibeln i Nord-europa, med en upplaga på närmare 900 000 exemplar enbart i Sverige. Med sitt barntillvända språk kom den att dominera marknaden från 1960-talet och framåt, inte bara i hemmen och kyrkan, utan också i skolan. Boken skrevs under åren 1940–42, men kom på grund av kriget att ges ut i Nederländerna först 1948, under namnet *Kleuter Vertelboek voor de bijbelse geschiedenis*, illustrerad av Tjeerd Bottema. 1955 förkortades och översattes texten till tyska, och det var denna beskurna, tyska version av texten, med nya illustrationer av Hermine F. Schäfer, som sedan gavs ut på svenska 1961 (Dalevi, *Gud som haver* 30–32).

Forskningen kring *Barnens bibel* har noterat bokens tendens till moralisering samt dess benägenhet att måla tillvaron i svart-vita fär-

ger (Dalevi, *Gud som haver*, Ramsfjell; jfr Neuschäfer). I min avhandling visade jag hur boken tenderade att ta över sagans dualistiska struktur, något som bland annat visade sig i form av en tydlig distinktion mellan hjälte- och motståndarrollerna i boken. Detta påverkade bland annat karaktärsbeskrivningen av gestalter som Kain och Abel (Dalevi, *Gud som haver*). En karaktär som dock inte har analyserats eller belysts på något djupare plan är Judasgestalten.

Syftet med denna artikel är därför att undersöka hur *Barnens bibel* bearbetar Judasgestalten för barn. Mer specifikt undersöks hur Judas presenteras samt vad som utmärker karaktären Judas i *Barnens bibel* jämfört med hur Judas presenteras i bibeltexten. Hur har *Barnens bibel* bearbetat bibelberättelserna om Judas för att barnen ska kunna tillgodogöra sig texten? Vilka av de diversifierade texter om Judas som finns i Nya testamentet ligger till grund för konstruktionen av karaktären Judas i *Barnens bibel*? Det är kring dessa två frågor artikeln kretsar.

Som analysinstrument används de två narratologiska begreppen berättarröst och fokalisation. Begreppen appliceras först på bibeltexten, för att sedan appliceras på *Barnens bibel*. Studien visar hur *Barnens bibel*, genom att ersätta bibeltextens berättarröst med en mer normerande och allvetande berättarröst, samt genom att komplettera med interna fokalisationer där läsaren får del av Judas tankevärld, skapar en tydlig antipati mot Judas. Utifrån en bibelvetenskaplig utgångspunkt visas hur Judas görs till berättelsens tydliga motståndarkaraktär på ett betydligt tydligare sätt än han är i bibeltexten. Vidare visas vad man teologiskt/bibliskt fick ge avkall på för att skapa den platta antagonisten Judas.

I det tyskspråkiga området finns en rik flora av forskare som har behandlat barnbibelområdet, men få nordiska forskare har fördjupat sig i genren. Med undantag för Edith Aller i Danmark (2003), jag själv (2007) samt Astri Ramsfjell i Norge (2008) finns inga doktorsavhandlingar på området. Eftersom genren är så pass lite belyst i Norden, och eftersom det saknas en kortfattad beskrivning av barnbibelns historik på svenska, inleds artikeln med en kort historisk genomgång av barnbibelgenren, primärt belyst utifrån den tyskspråkiga barnbibelforskningen. Denna genomgång sätter in *Barnens bibel* i sitt historiska sammanhang.

***Barnens bibel* i ett historiskt sammanhang**

Martin Luther skrev historiens första barnbibel, *Passional*, redan år 1528 (den utgavs 1529), vilket gör barnbibelgenren till en snart

500-årig historia. Luther hade varit ute på sin första visitation i de nyprotestantiska områdena, och blev upprörd över befolkningens dåliga kunskaper om såväl kristen tro som bibelberättelser (Brecht 273–280). Han skrev således tre böcker: *Lilla katekesen*, *Stora katekesen* samt *Passional*.¹ Det är intressant att notera att de två förstnämnda än idag är kända för de flesta, medan en av vår kulturs första barnböcker inte är det. Om den ska ses som enbart barnbok kan dock diskuteras. På omslaget till *Passional* står underrubriken: "För barn och enkla människor". Den var således skriven både för barn och för vuxna som inte kunde läsa (Adam 157–179). År 1600 kom *Passional* ut på svenska, under namnet *Passional wår herres Jesu Christi bittra pijna och död, medh herliga figurer och schrifftenes sentenier*. Den första barnbibeln på svenska var därmed ett faktum (Dalevi "Bibeln anpassad för barn" 58–60).

Passional bestod av ett urval av 50 bibelberättelser, som samtliga var illustrerade. Även om texterna var direkta citat ur bibeln, var de skarpt beskurna. Skapelseberättelsen återgavs till exempel med klipp ur några få verser i den första skapelseberättelsen: "I begynnelsen skapade Gud himmel och jord. Och Gud såg att det var gott. På den sjunde dagen vilade Gud från allt han hade gjort". På motsatta sidan om texten fanns en bild som berättade resten av berättelsen, vilken föreställde Adam, Eva, ormen och frukten. *Passional* hade således de tre kännemärken som utmärkt barnbibelgenren alltsedan dess: den bestod av ett urval av bibeltexter, texterna var teologiskt bearbetade, och de var illustrerade.

Allt efter att åren gick kom *Luthers lilla katekes* att dominera, och *Passional* förpassades till historiens glömska. *Lilla katekesen* kom efterhand till och med att kallas för – och förmodligen också ses som – en barnbibel (Reents 16), trots att den ju inte primärt återgav bibeltexter.

Det är i Sverige först i och med folkskolans genomförande som barnbibelgenren får en rejäl skjuts. I den skola som fanns på första halvan av 1800-talet var det dock katekesen som stod i centrum. Katekesens svårtillgängliga stil medförde emellertid stora pedagogiska utmaningar. Den reformering av skolan som skedde vid 1860-talet ledde bland annat till att bibelberättelserna betonades på bekostnad av katekesen (Vallberg Roth 48, 69). Detta fick bland annat till följd att det mellan 1866 till 1900 gavs ut närmare 130 barnbiblar i Sverige (Emanuelsson 8). Utmärkande för dessa barnbiblar var, liksom i *Luthers Passional*, att det var bibeltexten i beskuret urval som gavs vidare, om än illustrerad. Man försökte alltså inte skriva om texten eller göra den barntillvänd.

Därför var det en smärre pedagogisk revolution när *Barnens bibel* gavs ut på 1960-talet. Det anses allmänt vara den första barnbibeln som hade ett mer anpassat, barntillvänt språk, och dess påverkan på den moderna barnbibelgenren kan knappast överskattas. Det Irene Renz konstaterar för det tyskspråkiga området gäller också för det svenskspråkiga: "Den här bibeln har präglat en hel generation" (169). Eftersom bibeltexter stod inskrivna i skolans läroplaner, och *Barnens bibel* var en av få barnbiblar med barntillvänt språk, kom boken att fylla en viktig funktion i svensk skola framförallt från 1960-till 1990-talet. Med sin indelning i 101 kapitel, där betoningen låg på bibelns berättande innehåll, var den bland annat en utmärkt högläsningbok.²

När *Barnens bibel* publicerades i Sverige 1961 var det med översättning av Britt G. Hallqvist. 1983 kom en nyöversättning av Ylva Eggehorn, även denna illustrerad av Hermine F. Schäfer. Ytterligare en lätt reviderad översättning utgavs 1999, med helt nya illustrationer av Fred Apps. Den version jag har valt att utgå ifrån är den utgåva som sålt i flest antal exemplar i Sverige, nämligen Britt G. Hallqvists översättning från 1961 med illustrationer av Hermine F. Schäfer.³ Bokens stora spridning i Sverige kommer sig bland annat av att Svenska kyrkan började dela ut den till sexåringar från 1960-talet och långt in på 1990-talet.⁴

Bibelns Judas – en mångtydig och dubbelbottnad bikaraktär

Judas är i vår kultursfär så oändligt mycket mer än ett namn på en av Jesu tolv lärjungar. Judas är för många själva inkarnationen av sveket och han kom efterhand att tecknas i allt mörkare färger. Utvecklingen av Judas till en allt mer förkastlig person går att se redan i evangelierna själva; det fanns tidigt en tendens i den kristna traditionen att vilja svärta ned honom (Fornberg 432, 449–450). De olika spekulationerna kring hur han dog är i sig ett uttryck för detta (i Matteus 27: 3–10 hänger sig Judas, i Apostlagärningarna 1: 16–20 ramlar han och sprättar upp magen).

Det finns som bekant fyra evangelier, och de flesta forskare är idag överens om att Markus skrev först, att Matteus och Lukas byggde på Markus och därför skrev sina evangelier senare än Markus, medan Johannes skrev sist, och där det är osäkert om Johannes kände till de övriga tre (Ehrman 105–113). Börjar vi således i Markus, som eventuellt skrivs mot slutet av 60-talet e.kr. (Yarbro-Collins 11–14), beskrivs Judas handling med följande ord: "Men Judas Iskariot, en av de tolv, gick till översteprästerna för att förråda honom. De blev glada och

lovade att ge honom pengar. Och han sökte efter ett lämpligt tillfälle att förråda Jesus" (Markus 14:10-11).

Här ges inget skäl till varför Judas ska förråda Jesus. Denna lucka kommer dock Matteus, som sannolikt skriver tioalet år efter Markus (jfr Luz *Matthew* 1-7 58-59), att fylla i. Matteus berättar: "Då gick en av de tolv, han som hette Judas Iskariot, till översteprästerna och sade: "Vad vill ni ge mig om jag utlämnar honom åt er?" De räknade upp trettio silvermynt åt honom. Från det ögonblicket sökte han efter ett lämpligt tillfälle att utlämna honom" (Matteus 26: 14-16).

Här visar det sig, till skillnad från Markus, att Judas drivkraft är hans kärlek till pengar (Yarbro-Collins 644-645). Samtidigt är summan skamligt låg (Fornberg 432); de som har läst Matteusevangeliet vet dessutom att rikedom, girighet och kärlek till pengar är något som Jesus är mycket skeptisk till där (se t.ex. 19:16-30). Samtidigt ställs Judas beteende som kontrast till den närmast föregående texten hos Matteus (26: 6-13), som handlar om kvinnan med balsamflaskan. Hon drivs av hängivenhet, Judas drivs av girighet (Luz, *Matthew* 21-28 345-347). Än värre blir det i Lukas. Om drivkraften i Matteus är pengar, är drivkraften hos Lukas nämligen av annat slag:

Men Satan for in i Judas, som kallades Iskariot och som var en av de tolv. Han gick till översteprästerna och officerarna i tempelvakten och talade med dem om hur han skulle kunna utlämna Jesus åt dem. De blev glada och erbjöd honom pengar. Han gick med på deras anbud och sökte efter ett tillfälle att utlämna honom utan att folket var med. (22: 3-6)

I kapitel fyra i Lukas berättas om när Jesus frestas i öknen av Djävulen, och hur Djävulen ger sig av efter oförrättat värv (4: 1-13). Här kommer Satan alltså åter i kapitel 22, i personen Judas, vilket enligt Bovon är en medveten teologisk poäng hos Lukas (135). Johannes, det yngsta av evangelierna, ger samma bild: "När Judas hade fått brödet för Satan in i honom" (13: 27). Detta är för övrigt enda gången som "Satan" nämns i Johannesevangeliet.

Samtidigt ger det bibliska materialet en dubbel och mångtydig bild av Judas. I Matteus 27:3-5 beskrivs till exempel hur Judas ångrar sig och kastar pengarna i tempelhuset - varför skulle han göra det om pengarna var det centrala i sveket? Och det faktum att Judas hänger sig i Matteusevangeliet kan mycket väl tolkas som att Judas i ånger önskar uppfylla den judiska lagen, "liv för liv, öga för öga, tand för tand" (5 Mos 19:21). Genom att hänga sig visar Judas sålunda sann ånger, agerar i enlighet med den judiska lagen ("liv för liv")

och uppnår därmed försoning. Enligt Luz var detta förmodligen den mest sannolika tolkningen för den dåtida, judiska läsaren. Judas ångrar sig, och han applicerar helt enkelt den judiska lagens straff för förräderi mot oskyldigt blod på sig själv, med intentionen att sona förräderiet (Luz, *Matthew 21–28* 472–473, jfr Fornberg, *Matteusevangeliet* 13:53–28:20 454–455).

Med andra ord är det en utveckling av en bikaraktär åt lite olika håll som vi finner i de fyra evangelierna. Där det äldsta evangeliet, Markus, bara beskriver händelseförloppet, utan att ange Judas drivkraft, ger Matteus, Lukas och Johannes uttryck för de olika och mångtydiga motiv som driver Judas. För vårt ändamål här räcker det dock att konstatera att Judas i evangeliernas berättelser är den som utlämnar Jesus, samt att Matteus, Lukas och Johannes lägger till detaljer som avslöjar hans motiv, men på olika sätt. Lukas och Johannes förstärker de negativa karaktärsdragen hos Judas, och omständigheterna kring hans förnedrande död i Apostlagärningarna (som är skriven av samma författare som Lukasevangeliet) är i linje med detta. Matteusevangeliet å sin sida betonar det faktum att Judas ångrar sig. Att Judas kastar pengarna i templet samt sedan hänger sig tyder på ånger, samt en vilja till försoning. Sammantaget ger det bibliska materialet en osäkerhet kring Judas drivkrafter.

Berättarröst och fokalisation i bibeln

I exemplen från evangelierna ovan såg vi att Markus inte nämnde något om varför Judas överlämnar Jesus. Matteus däremot nämner att Judas uttryckligen frågar efter en summa pengar innan han överlämnar Jesus, medan Satan far in i Judas i Lukas och Johannes. Detta har med berättarröst att göra. Berättarröst handlar om vem som berättar och vad som utmärker denne berättare. Berättarrösten kan vara mer eller mindre uppenbar i texten, vara mer eller mindre välunderrättad och kan framför allt ha mer eller mindre distans till de situationer och händelser som berättas (Prince 65).

Berättarrösten fyller hos Matteus, Lukas och Johannes helt enkelt i en lucka som läsaren ställt sig: "Men varför överlämnade Judas Jesus?" Berättarrösterna hos Matteus, Lukas och Johannes ger här viktig information om Judas: de är helt enkelt mer välunderrättade än vad Markusevangeliets berättare är.

Men i en text finns inte bara en berättarröst, där finns också ofta en fokalisator. Om rösten handlar om vem som talar, och med vilken auktoritet den talade ger oss information, handlar fokalisation om vem som ser, hur mycket som ses, och vad som blir dolt eller upp-

lyst. Fokalisation kan mer specifikt sägas handla om begränsning av den information vi som läsare får i en berättelse. När det presenterade begränsas till karaktärernas externa handlingar och ord, som en kamera som enbart redovisar det yttre skeendet, föreligger extern fokalisation.

Denna typ av fokalisation är ofta utmärkande för bibelns berättelser (Dalevi, *Gud som haver* 73–77). Markus och Matteus versioner av judasberättelsen är till exempel externt fokaliserade rakt igenom: de agerandes yttre beteenden och tal skildras, men läsaren utestängs konsekvent från information som rör karaktärernas inre liv. När berättelsen däremot helt eller delvis begränsas utifrån en av karaktärerna, och delar eller rentav allt det berättade ges och begränsas genom en karaktärs "filter" av tankar och känslor, föreligger intern fokalisation (Skalin 182). När den information som berättaren ger inte begränsas, och oinskränkt information ges om såväl yttre som inre skeenden, föreligger vad Genette kallar för nollfokalisation (Prince 29–32, Genette 189–194).

I evangelierna finns dock inte någonstans någon utförlig beskrivning av karaktären Judas. Han är över huvud taget ingen central karaktär i evangelierna. Vi får inte någon intern fokalisation kring vad karaktären Judas tänker eller känner; extern fokalisation föreligger genomgående i evangelierna när det gäller Judas.

Däremot kan evangeliernas berättarröster vara mer eller mindre underrättade om Judas drivkrafter, som vi såg ovan. Matteus berättarröst vet att Judas är ute efter pengar och Lukas och Johannes berättarröster vet att Satan farit in i Judas. Detta är viktiga detaljer, och den allvetande berättarrösten styr här vår tolkning av karaktären Judas på ett sätt som Markus inte gjorde.

Men det är ändå hela tiden yttre skeenden och händelser som skildras, och läsaren utesluts genomgående från varje information om Judas inre liv och tankar. Bibeltexternas externa fokalisation lämnar fältet öppet för att tolka Judas och hans drivkrafter. *Barnens bibels* gestaltning av Judas gör det dock inte.

***Barnens bibels* Judas – en entydig och platt huvudkaraktär**

I *Barnens bibels* version är det påtagligt att karaktären Judas roll utökats. Judas är här en central och frekvent förekommande karaktär passionsberättelsen igenom. Detta till skillnad mot bibelns passionsberättelse, som primärt berättas utifrån Jesus perspektiv (Luz, *Matthew* 21–28 346) och där karaktären Judas har en relativt sett undanskymd plats. Det medför att läsaren av *Barnens bibel* får reda på

betydligt mer om Judas än vad läsaren av bibeltexten får. *Barnens bibels* berättarröst introducerar honom för första gången i kapitlet *Marias oljeflaska*: "Judas var en otrevlig man. Han var visserligen lärjunge till Jesus, men han älskade inte sin Mästare. Han tänkte bara på pengar. Han ville så gärna bli rik. Och ibland hade han till och med stulit för att bli det fortare (204)."

Vi anar här Matteusevangeliets 30 silverpenningar (Matteus 26: 14–15), kombinerat med Johannesevangeliets notering om att Judas var en tjuv som stulit ur kassan (Johannes 12: 4–6). Dessa noteringar har här utökats med den allvetande berättarröstens mycket tydliga värdering av Judas: Han var en "otrevlig man" som inte älskade Jesus och som bara tänkte på pengar.

Redan här leder *Barnens bibels* berättarröst barnet tydligt i handen. Direkt efter denna introduktion får Judas ett helt eget kapitel med den talande titeln "Den falske Judas". Det är ett långt avsnitt, där den allvetande berättarrösten tillhandahåller Judas motiv. Judas hade räknat med att Jesus skulle blir kung, för då skulle han få "fina kläder och ett stort hus att bo i. Ja, så mycket han skulle ha fått då! Då skulle Judas ha blivit rik. Och nu fick han ingenting – inte ett dugg!" (205). Sedan får vi veta vad Judas tänker:

Jag ska hämnas på Jesus [...] Av Jesus får jag ju ingenting. Men kanske kan jag få något av dem, hans fiender. Det vore rätt åt Jesus [...] Då lovade de Judas pengar. Trettio silverpenningar fick han löfte om. Pengarna klingade så fint. De glänste så grant. Judas var mycket kär i pengar. Han ville absolut förtjäna de trettio silverpenningarna. "Jag ska säga åt er när ni kan ta honom i lugn och ro", sade han. "Jag ska stanna hos Jesus och låtsas att jag är hans vän fortfarande". Den lömske Judas! (205)

Det finns inget mer karaktärsavslöjande i en berättelse än att genom en intern fokalisation blotta vad en karaktär tänker. Om bibelberättelserna om Judas saknade intern fokalisation får vi i *Barnens bibel* tvärtom del av såväl interna fokalisationer som en mångfald av värderande omdömen från berättarrösten.⁵ Berättarrösten vet att berättata att Judas är "en otrevlig man", som "bara tänker på pengar", samt att Judas är "lömsk".

I det följande kapitlet, "Vem är den ringaste", som återger Johannesevangeliets berättelse om fotatvagningen, återkommer Judas igen. Judas finns med även i fotatvagningen i Johannesevangeliet, dels i början av texten, där Johannes konstaterar att "djävulen hade redan ingett Judas, Simon Iskariots son, att förråda Jesus" (13: 2),

samt i slutet av berättelsen: "när Judas hade fått brödet for Satan in i honom" (13: 27).

I *Barnens bibel* kommer Judas in först mot slutet av kapitlet, i en del av texten där de övriga lärjungarna ångrat sin högmodighet. *Barnens bibels* version avslutas med berättarröstens ord: "Men det var en som inte ångrade sig. Han hörde egentligen inte till lärjungarna längre. Vem var det som egentligen inte hörde till dem längre?" (208). Här ska barnet själv uttryckligen interagera med berättarrösten och svara att "Judas" inte "hörde till dem längre". *Barnens bibels* berättarröst har med andra ord skapat en roll åt den vuxne uppläsaren som "berättarsurrogat", där en identifikation uppstår mellan berättaren och den vuxne läsaren, och där den vuxne (ofta mamma, pappa eller läraren) blir ett med berättarrösten (jfr Wall 19).

Bild: Illustration till kapitlet "Vem är den ringaste" i *Barnens bibel*, tecknad av Hermine F. Schäfer. Bilden är hämtad ur 1972 års utgåva.

Denna högläsningssituation görs än mer trolig om man betänker att *Barnens bibel* ursprungligen skrevs för barn i tre-fyrsåldern.⁶ Illustrationen till avsnittet är belysande (se bild). Högst uppe i vänstra hörnet sitter Judas, avskild från de övriga lärjungarna. Dessa är klädda i ljusa eller grå-bruna kläder. Judas sitter svartklädd, demonstrativt själv i bakgrunden, med armbågen på bordet, som också det är svart. Schäfers illustration parallelliserar textens innehåll tydligt: den fräcke, lömske, otrevlige Judas, bokstavigt talat svartmålad, uppe i vänstra hörnet med bordet mellan sig och de andra, inte en

del av gemenskapen, tydligt markerande avstånd genom sin arm-båge på bordet. Avståndet till Jesus i bilden gör att Judas inte kan se vad Jesus gör; det till skillnad från de övriga elva, som står eller sitter runt Jesus och aktivt ser på.

I Geerd Bottemas ursprungliga bild till texten från 1948 finns bara några få lärjungar med, och Judas syns inte alls. Detsamma gäller illustrationen till "Den sista måltiden". Schäfer har med andra ord accentuerat Judas betydligt mer än vad Bottema gjorde i den ursprungliga utgåvan. Schäfer tar sig för övrigt allt större friheter mot originalutgåvans illustrationer ju längre boken skrider. I de inledande gammaltestamentliga avsnitten ligger hon nära Bottemas val av motiv (se Dalevi, *Gud som haver* 37–39).

Avståndstagandet från Judas blir allt starkare, för att krevera i det följande kapitlet, "Den sista måltiden". Kapitlet inleds med att Jesus säger att en av lärjungarna ska förråda honom. På detta följer berättarröstens ord: "Vem skulle kunna vara så lömsk och elak?" (208). Än en gång ska föräldern/läraren vara den förmedlande institutionen till berättarens budskap. Och när Jesus strax efter säger "Den som jag ger den här brödbiten åt, den är det" vet berättaren att Judas svarar med "fräck ton", samt att han "såg lömsk och ursinnig ut" (209). I bilden ser man hur de elva lärjungarna sitter runt ett bord tillsammans med Jesus, medan Judas med resoluta steg försvinner ut till höger i bilden.

Sista gången läsaren stöter på Judas är i Getsemane, när han ger Jesus en kyss, som följs av berättarröstens omdöme: "Den gemene, falske Judas!" (212). Detta är sista gången *Barnens bibels* läsare stöter på Judas. Matteusevangeliets detaljer om att Judas slänger de 30 silverpenningarna i tempelhuset, eller att han hänger sig, är sålunda inte med.

Teologiskt pris: mångtydighet förlorad

Berättarröstens enhetliga och välunderrättade tilltal, direkt riktad till barnet, är således en av de stora skillnaderna mellan bibeltexterna och *Barnens bibel*. Genom att ge Judas epitet som "lömsk", "gemen", "ursinnig", "falsk" och "elak", och genom att få barnet att själv uttala sin dom över Judas, porträtterar *Barnens bibel* Judas i mörka färger. Genom att – i motsats till samtliga evangelier – dessutom göra Judas till en sådan central karaktär får Jesus i *Barnens bibel* i Judas en tydlig motståndare och antagonist. Detta drag förstärks dessutom av illustrationerna.

När bibeltextens berättarröst ersätts med en mer normerande och allvetande berättarröst, och när denna kombineras med interna fo-

kalisationer där vi får lära känna Judas gemena tankevärld, skapas i *Barnens bibel* en tydlig antipati mot Judas. Judas blir passionsberättelsens "onda" motståndarkaraktär på ett betydligt tydligare sätt än han är i bibeltexten, och *Barnens bibel* sällar sig på så sätt till den negativa historiska receptionen av Judasgestalten.

Det hade varit möjligt att göra på ett annat sätt. *Barnens bibel* hade tydligare kunnat anknyta till den ambivalens som också antyds i vissa av bibeltexterna: vad är det *egentligen* som driver Judas? Om det bara är pengarna, varför kastar han då silverpenningarna i templet (Matteus 27:5)? Antyder inte det faktum att han därefter hänger sig, att han hela tiden velat göra det som han trodde var rätt?

Barnens bibel väljer dock att skildra Judas negativt, och det är ingalunda någon unik Judasreception. Utvecklingen i evangelierna, där Judas generellt gradvis fick en mer negativ framtoning, fortsatte nämligen med kyrkofäderna.

En vanlig historisk tolkning blir efterhand att Judas representerar det judiska folket, en tolkning som bland annat företräddes av Augustinus (Luz, *Matthew 21–28* 347–350, jfr Svartvik 71–75). Men tolkningshistorien rymmer också flera försök att försonas med Judasgestalten, något som fyndet av Judasevangeliet, som åtminstone är från 300-talet, visar (Magnusson). Några nutida exempel är Jean Pillards bok *Broder Judas. En ny syn på förrädaren* (1995) och Andrew Lloyd Webbers musikal *Jesus Christ Superstar* (1970).

Barnens bibel anknyter dock som sagt till den negativa Judasreceptionen, och det sker som en del av *Barnens bibels* övergripande moral och teologi. I förlängningen finns nämligen en lärdom att dra för barnet: det finns två vägar att välja, en god och en ond. Och det gäller att inte välja den onda vägen och vara lika "fräck", "elak" och "stygg" som Judas. Detta är den sensmoral som går att läsa ut ur *Barnens bibel* som helhet. Karaktären Kain – som också får rollen som antagonist i boken – får till exempel följande epitet av *Barnens bibels* berättarröst: "elak", "inte glad", "avundsjuk", "stygg", "fräck", "hade inte Gud kär", och kontrasteras på så sätt mot Abel, som åtföljs av epiteten "glad", "lycklig", "tacksam", "hade Gud kär" (jfr Dalevi, *Gud som haver* 201–210). Ett annat slående exempel är liknelsen om det förlorade fåret. I bibelns liknelse är det en man som har tappat bort ett får, medan det i *Barnens bibels* version tvärtom är ett får, "Ulli", som varit "olydigt" och på grund av sin olydnad kommit bort från herden.

Ett starkt enhetligt budskap målas på så sätt upp i de 101 kapitlen, som sammantaget kommunicerar en moral med tydlig riktning mot den tänkta mottagaren: barnet. Vitt är vitt och svart är svart, och vi finner här mycket av sagans dualistiska struktur, med en tydlig distinktion mellan hjälte och motståndare, mellan god och ond. *Barnens*

bibels bild av Judas passar väl in i denna helhet. Och det teologiska pris *Barnens bibel* betalar för att få till denna helhet, är att bibeltextens mångtydighet går förlorad.

Biografisk information: Sören Dalevi är lektor i religionsvetenskap vid Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap, Karlstads universitet. Han disputerade 2008 på avhandlingen Gud som haver barnen kär? Gudsbild, jesusbild och barnsyn i Barnens bibel och Bibeln i berättelser och bilder (2007).

Litteraturförteckning

Adam, Gottfried. "Kinderbibeln: Von Luther bis heute". *Im Himmelreich ist keiner sauer: Kinder als Exegeten. Jahrbuch für Kindertheologie*. Red. Bucher, Anton A., Schreiner, Martin & Fraudenberger-Lötz, Petra. Stuttgart: Calwer Verlag, 2003: 157–179.

Aller, Edith. *Den bibelhistoriske fortællings sprogbrug*. Danmarks Pædagogiske Universitet: København, 2003.

Andersson, Karin, Wernolf, Inga & Östh, Lisa. *Bibel för barn*. Stockholm: Verbum, 1995.

Bibeln. Bibelkommissionens översättning. Stockholm: Verbum, 2001.

Bottigheimer, Ruth. *The Bible for Children: From the Age of Gutenberg to the Present*. New Haven & London: Yale University Press, 1996.

Bottigheimer, Ruth. "The otherness of Children's bibles in historical perspective". *Text, Image & Otherness in Children's Bibles: What is in the Picture?* Red. Vander Stichele, Caroline & Pyper, Hugh S. Atlanta: Society of Biblical Literature, 2012: 271–289.

Bovon, Francois. *Luke 3*. Minneapolis: Fortress Press, 2012.

Brecht, Martin. *Martin Luther: Shaping and Defining the Reformation 1521–1532*. Minneapolis: Fortress Press, 1994.

Collins Yarbrow, Adele. *Mark*. Minneapolis: Fortress Press, 2007.

Dalevi, Sören. *Gud som haver barnen kär? Gudsbild, jesusbild och barnsyn i Barnens bibel och Bibeln i berättelser och bilder*. Stockholm: Verbum, 2007.

Dalevi, Sören. "Bibeln anpassad för barn huvudbry redan för Luther." *Tidskriften Korsväg*. Red. Bengtsson, Lasse. Göteborg: Göteborgs stift, 2012: 1: 58–60.

- Emanuelsson, Ingrid. *Biblisk historia i folkskolan med fokus på 1800-talets senare hälft*. Karlstad: Samhällsvetenskapliga institutionen, 1991.
- Ehrman, Bart. *The New Testament: A Historical Introduction to the Early Christian Writings*. New York & Oxford: Oxford University Press, 2012.
- Fornberg, Tord. *Matteusevangeliet 13:53–28:20*, Stockholm: EFS-Förlaget, 1999.
- Genette, Gerard. *Narrative Discourse: An Essay in Method*. Ithaca & New York: Cornell University Press, 1980.
- Luther, Martin. *Passional vårs herres Jesu Christi bittra pijna och död, medh herliga figurer och scrifftenes sententier. Förnyiat aff D. Mart. Luth. Så ock medh gudeliga bööner förmeerat*. Rostock: Gotho, 1600.
- Luz, Ulrich. *Matthew 1–7*. Minneapolis: Fortress Press, 2007.
- Luz, Ulrich. *Matthew 21–28*. Minneapolis: Fortress Press, 2005.
- Magnusson, Jörgen. *Judasevangeliet. Text, budskap och historisk bakgrund*. Lund: Arcus, 2008.
- Neuschäfer, Reiner Andreas. "Anne de Vries (1904–1960): Voller Leidenschaft für Bibel und Bücher". *Jahrbuch für evangelikale Theologie* 28. Red. Rechberger, Uwe, Witten: SCM R. Brockhaus, 2014: 131–167.
- Paillard, Jean. *Broder Judas. En ny syn på förrädaren*. Örebro: Libris, 1995.
- Prince, Gerald. *A dictionary of Narratology*. Lincoln & London: University of Nebraska Press, 1987.
- Ramsfjell, Astri. "Kjære Gud, jeg har det godt". *Leserrolle og barndoms-konstruksjon i religiøs didaktisk barnelitteratur*. Det historiske-filosofiske fakultet: Trondheim, 2008.
- Reents, Christine. *Kinderbibeln: Bilder vom Holzschnitt bis zum Comic*. Oldenburg: Isensee Verlag, 2012.
- Renz, Irene. *Kinderbibeln als theologisch-pädagogische Herausforderung: Unter Bezugnahme auf die Analytische Psychologie nach C.G. Jung*. Göttingen: V & R Unipress, 2006.
- Skalin, Åke. "Narratologi – studiet av berättandets principer". *Litteraturvetenskap: En inledning*. Red. Bergsten, Stefan. Lund: Studentlitteratur, 2002: 173–188.
- Svartvik, Jesper. *Bibeltolkningens bakgator. Synen på judar, slavar och homosexuella i historia och nutid*. Stockholm: Verbum, 2006.

- Tomlin, Graham. *Luther och hans värld*. Stockholm: Verbum, 2007.
- Vallberg Roth, Ann-Christine. *De yngre barnens läroplanshistoria*. Lund: Studentlitteratur, 2002
- Vries, de Ann. *Kleuter Vertelboek voer de bijbelse geschiedenis*. Kampen: J. H. Kok, 1948.
- Vries, de Anne. *Barnens bibel*. Örebro: IPC, 1961.
- Vries, de Anne. *Barnens bibel*. Aneby: KM-förlaget, 1983.
- Vries, de Anne. *Barnens bibel*. Aneby: KM-förlaget, 1999.
- Wall, Barbara. *The Narrator's Voice: The Dilemma of Children's Fiction*. Basingstoke: Macmillan, 1991.

Noter

1 *Passional* uppfattades förmodligen, liksom lilla och stora katekesen, som en sorts katekes även den (Bottigheimer, "The otherness of Children's bibles" 321-328).

2 För en analys av bokens struktur och texturval, se Dalevi, *Gud som haver* 57-62. För en mer fördjupad genomgång av barnbibelgenrens historik, se *The Bible for Children: From the Age of Gutenberg to the Present* av Ruth B. Bottigheimer (1996), *Kinderbibeln: Bilder vom holzschnitt bis zum comic*. Evangelisch - Katholisch - Jüdisch av Christine Reents (2012) eller *Gud som haver barnen kär? Barnsyn, gudsbild och Jesusbild i Barnens bibel och Bibeln i berättelser och bilder* av Sören Dalevi (2007). I Dalevi finns dessutom ett försök till genredefinition (18-21). Se även artikeln "Kinderbibeln - von Luther bis heute" av Gottfried Adam (2003).

3 Skillnaden mellan översättningarna är bl.a. att vissa av de värdeomdömen som yttras i Britt G. Hallqvists översättning har mildrats i Ylva Eggehorn's översättning. Den övergripande teologin och karaktärsteckningen är dock densamma (Dalevi, *Gud som haver* 30-37). Båda dessa svenska översättningar är illustrerade av Hermine F Schäfer; dock är det fler och lite annorlunda illustrationer samt en annan färgläggning i 1983 års utgåva. För mer biografisk information kring Anne de Vries och *Barnens bibels* tillkomsthistoria, se Neuschäfer artikel "Anne de Vries (1904-1960) - Voller Leidenschaft für Bibel und Bücher" (2014).

4 1995 kom *Bibel för barn*, som i många församlingar kom att ersätta *Barnens bibel* som utdelningsbibel.

5 Karaktären Judas är ett ingalunda ensamt typexempel på detta. En annan karaktär som faller illa ut i *Barnens bibel* är Kain (Dalevi, *Gud som haver* 77-93). Se vidare nedan.

6 Detta framgår av förordet till den första utgåvan av bokens nederländska utgåva, *Kleuter Vertelboek voor de bijbelse geschiedenis* (5). *Barnens bibel* delades under 1960-1990-talen ofta ut till sexåringar i Sverige, vilket medför samma situation: texten är för lång och komplex för de flesta sexåringar att läsa själva.